

Драгиња КУЈОВИЋ*

КРСНО ИМЕ У ДЈЕЛУ ПАВЛА АПОЛОНОВИЧА РОВИНСКОГ

У поглављу XVI *Етнографије Црне Горе*, Том II, Павле Аполонович Ровински пише о обичајима и обредном животу у Црној Гори¹. Каже да код Црногораца, поред свакодневног тешког живота, „постоји и други живот који се из године у годину одвија по истим принципима, једном устаљеном поретку од кога не може и не смије бити одступања. Тај једном утврђени поредак представља обичај по којем се, као позитивним знаком, управља народ у свим сферама живота: породичном, друштвеном и религиозном”².

Ровински обичаје код Црногораца дијели на: религиозне обреде; обичаје који прате главне догађаје породичног живота; Ситне обичаје и правила из свакодневног живота; Обичаје ван породице и правне обичаје.

Религиозне обреде дијели на: Божић, Ускрс, Празнике и значајне дане по датумима у мјесецу; Слављење и поштовање значајних дана у недељи; Празник „крсно име” /крсно име или слава/, Литије и завјети; Освећење уља. Религиозни обреди су ... „читав круг за човјека светих тренутака које он сматра као дуг да их означи служењем у цркви и касније да их прославља на кућном огњишту. Они слиједе један за другим у току читаве године”³.

* Завичајни музеј, Колашин

¹ Павле Аполонович Ровински, *Етнографија Црне Горе*, Том II, Подгорица 1998, стр. 113.

² Павле Аполонович Ровински, *Етнографија Црне Горе*, Том II, Подгорица 1998, стр. 113.

³ Павле Аполонович Ровински, *Етнографија Црне Горе*, Том II, Подгорица 1998, стр. 115.

Крсно име или славу Срби сматрају карактеристичном цртом свог народа, пошто овог обичаја нема код других словенских народа. По крсном имену, прослављању једног истог свеца сасвим различита братства закључују да су у сродству. Када су Срби почели прелазити из паганства у хришћанство, узимали су за заштитника своје куће дан светитеља када су били покрштени, на шта указује сам назив крсно име. А тај дан су славили сваке године са својим пријатељима. Ровински наводи и писање Јавора о слави који сматра да се слављење крсног имена код других словенских народа изгубило, јер они славе славу цркве или храма. А Срби су због упорности и привржености цркви задржали слављење крсног имена.⁴ Код Срба, са именом цркве везује се преслава или послужбица. Обично се прислужује светац по коме носи име црква у којој се иде на службу. У прилог Јавору и његовом писању о крсном имену иде и писање Радослава Грујића у Азбучнику Српске православне цркве,⁵ гдје наводи да се слава дуго времена славила код цркве. А тек у XIII и XIV вијеку црквене власти то забрањују и издају наређење да се славе имају светковати по кућама. Осим тога, Грујић наводи да славу славе сви православни Срби и римокатолици по Боки Которској, по Конавлима, Јужној Херцеговини и Малој Влашкој,⁶ што би требало да значи да су обичаје славе задржали и они Срби који су временом примили католичанство, то јесте који су се поунијатили. Познато је у народу да су многи братственици бјежећи од крви, мијењали презиме, а славу, крсно име задржали да би сачували за потомке свједочанство о свом поријеклу.

Први код нас описао је крсно име Вук Стефановић Караџић. Он сматра да је крсно име постало од личног имена које се при првом крштењу давало појединцу па је тај дан у години славио као своје крсно име.⁷ У Црној Гори и Херцеговини, записао је Вук Караџић рјеђе у Србији, осим крсног имена, слави се, прислужује дан патрона сеоске цркве. У Морачи, Ровцима и Потарју, његовао се култ одређених светитеља и везан је за крсно име, породичну или братственичку славу, Св. Лука, Св. Арханђел Михаило, Св. Никола, Св. Ђорђе, Св. Јован Крститељ, Св. Илија, Св. Кирил Словенски.⁸ Значајну улогу у поштовању култа поменутих светитеља имао је и манастир *Морача*. Професор Сретен Петковић у моногра-

⁴ Ј. Јавор, *Изясненъ крсинои имена, Срб. далм. маџазинъ*, 1863, XII стр. 93-98.

⁵ Радослав Грујић, *Азбучник Српске православне цркве*, Београд 1993, стр. 235.

⁶ Радослав Грујић, *Азбучник Српске православне цркве*, Београд 1993, стр. 235.

⁷ Вук Стефановић Караџић, *Етнографски сѣиси о Црној Гори*, Београд 1985, стр. 67.

⁸ Драгиња Кујовић, *Црквени сѣоменици Колашина и околине*, Никшић 1989, стр. 29 и 30.

фији *Морача* каже: „Очигледно је да су околна племена током XVII вијека у манастиру Морачи видјела заједничку светињу, да су је често обдаривала, при чему су настојали да се прилогом, превасходно иконом, прославља њихов заштитник”.⁹ / икона св. Луке 1672/1673, икона св. Георгија 1670/1671, икона Св. Јована Претече 1644/1645, икона св. Арханђела Михаила 1599/1600/.

Да је крсно име народни црквени обичај, потврђује и то да је, како Ровински описује, прослава дана заштитника породице изнад религиозног осјећања. Припрема је велика у кући за то славље. На дан славе, домаћин служи стојећи, гологлав и не дотиче се јела, а без госта нема празника. Слави се достојанствено Божје име и име његовог свеца којег празнује кућа.¹⁰ Славље се није завршавало у једном дану. Професор Петар Влаховић, у Прилогу проучавању крсне славе, наводи да се слава као породични празник обраћања свецу, који се сматра заштитником куће, имања и породице, први пут помиње 1018. године у околини Охрида.¹¹ Славу је прво славио цар Симеон и сви српски владари. Немањићи су славили Св. арханђела Михаила, у чију част подижу многе цркве: у Призрену, у Зети, на Превлаци, у Боки, у Јерусалиму. Краљ Никола и сви Петровићи на Цетињу славили су Св. Ђорђа – Ђурђевдан. Угледна братства за славу обично су узимала најмоћнијег свеца. Славили су по угледу на владаре за чије братство су и везивали своје поријекло: Св. Арханђела Михаила, Св. Николу, Св. Ђорђа, Св. Луку. Слава је опјевана као народни црквени обичај у многим народним епским пјесмама. Да је слава народни црквени обичај, потврђује и запис Секуле Добричанина у књизи Доња Морача. Он пише: „На дан славе гости почињу рано долазити ... прво послужење је ракија ... при ручку домаћин пали свијећу, гости заузимају своје мјесто, крсте се, а домаћин наздравља”.¹² Своју прислужбу, Велики Госпођин дан, Морачани су изобичајили због сабора у манастиру Морачи. Као и остала племена у Црној Гори до књаза Данила и његовог Законика, параграф 88, славу су славили по три дана. Због лошег матријалног стања многих породица у Црној Гори, књаз Данило забрањује слављење крсног имена више од једног дана. Забрањује слављење и прислужбе, а народ сам укида сувишне обредне обичаје. Брзо је и прихваћено

⁹ Сретен Петковић, *Морача*, Београд 1986, стр. 103.

¹⁰ Павле Аполонович Ровински, *Етнографија Црне Горе*, Том II, Подгорица 1998, стр. 145.

¹¹ Петар Влаховић, *Прилози проучавању крсне славе*, Словенски етнограф 20, Љубљана 1968, стр. 120.

¹² Секуле добричанин, *Доња Морача*, Титоград 1984, стр. 121.

да се слави само један дан крсно име. Ровински наводи да ниједан празник не садржи толико религиозног у обреду као крсно име. Зато је обавезно присуство свештеника да освешта и преломи колач, да благослови трпезу и наздрави у славу Божју.¹³ Народ због сиромаштва није могао да обави све славске обреде. А због великог броја племеника који су славили исто крсно име једну славу, свештеник је ишао и по недељу дана да прекади од куће до куће. Три дана прије славе и два дана послје славе. Обредни предмети славе су: крсна свијећа, крсни колач, вино,¹⁴ тамјан и кољиво. Слава је поред крсног имена добила назив „слава”, јер обред почиње у кући ломљењем колача уз ријечи „ва славу и част”. Старији називи су „крсно име” и „свети”. Назив „крсно име” потиче од хришћанског имена добијеног при крштењу првог породичног претка који је примио хришћанство, дакле, по његовом крсном имену. Назив „свети” добијен је по светитељу чије је име тај први предак хришћанин добио и на чије је име обично била посвећена прва породична или задружна црквица.¹⁵

Уочи славе, свештеник је светио водицу за славски колач и кољиво. За водицу се одлазило обично у цркву. Славски колач се правио од најљепшег пшеничног брашна, које се набављало за ту прилику. Богатија домаћинства имала су штампу за шарање славског колача. Колач се мијесио водицом уз посебан ритуал. Домаћин је ујутро на дан славе са гостима одлазио у цркву. Касније се то изобичајило, па је сам домаћин одлазио у цркву. И тај дио славског обреда је временом нестао, јер је свештеник долазио кући да изврши прекаду. Иначе, славски обред у Црној Гори састојао се из обреда у цркви и обреда у кући. У цркву се носила свијећа, кољиво и вино да се помену умрли. Обред у кући је почињао тако што би свештеник са домаћином окретао колач према кретању сунца, љубио три пута домаћина у лице, а домаћин је љубио свештеника у руку. Затим би свештеник благословио колач, ломио га и поливао вином. Колач се миче са стола кад гости сједу за сто да ручају. Свештеник сиједа, ако је присутан, у чело софре. Тада се подиже здравица. Мало се говори док се једе. Ровински је записао и то да се у сиромашним кућама у Црној Гори слава славила за трпезом поред огњишта. А добростојеће породице су славиле за столом и уз доста хране са великим бројем гости. Код богатих домаћина, сиромашни су долазили на славу да се добро наједу и то је био дио обичаја.

¹³ Павле Аполонович Ровински, *Етнографија Црне Горе*, Том II, Подгорица 1998, стр. 145.

¹⁴ Радослав Грујић, *Азбучник Српске православне цркве*, Београд 1993, стр. 235.

¹⁵ Радослав Грујић, *Азбучник Српске православне цркве*, Београд 1993, стр. 235.

Сада богати на свечанији начин славе крсно име. Слави се обично без свештеника. Са великим бројем званица. А и сиромашни прослављају крсно име уз богату трпезу са бројним званицама. Слава се слави више као народни обичај, а мање као религиозни обред. У цркву се не иде на дан славе. Кући не долази свештеник да прекади славски колач. Тако је временом и други дио обичаја са обавезним присуством свештеног лица, као правило, у Црној Гори нестао. Ово можда под утицајем дугогодишњег неслављења крсног имена, па нове генерације стварају и нове обичаје. У вријеме боравка Ровинског у Црној Гори, у понекој кући се на зиду могла видјети и икона свеца заштитника породице, свеца којег је породица славила као своје крсно име. Имућније породице, поред иконе, имале су скупцојену свечану посуду за жито-кољиво.¹⁶ Иначе, по кућама у Црној Гори је било мало икона. Само они који су имали могућност да донесу икону из Грчке, Турске или Русије, имали су икону свеца ког су славили. А Митрополит Митрофан Бан забранио је куповину аустријских икона на папиру, јер су биле више католичког типа, него православног.¹⁷

Лучиндан / 31. октобар / прослављан је као крсно име или породична слава већине Ровчана. По правилу, сви су имали прислужбу. Иако су славили исту славу о прислужби, која није била иста код свих / Св. Никола, Св. Сава, Св. Јован/, ишли су једни другима у госте.¹⁸ Ровински наводи да је Законик књаза Данила забрањивао спремање хране са славе.¹⁹ Овај обичај је задржан до сада не као нека обавеза, већ више као пажња. Домаћин је госте дочекивао испред куће. На славу су долазиле одиве са дјецом, али зетови никада. Тог обичаја се одавно нико не придржава. Долазе на славу случајни гости, долазе комшије, кумови, пријатељи, рођаци, сиромаси. Сада се зове на славу што у XIX и XX вијеку није био обичај. Али по неком реду знало се ко долази прије подне, ко долази на ручак, а ко на вечеру. Славило се и када је кућа била у жалости. Што сада није правило. Након II св. рата ако је кућа у короти, није се те године слава славила. Вјероватно се славило зато што слава код Црногораца није била театралан обред и са великим весељем. На дан славе се сада као дио обичаја одлази на гробље и пале свијеће умрлим.

¹⁶ И сада у кући чувамо с почетка XX вијека једну кристалну посуду са стопом у којој се за крсно име Св. Василија Великог – 14. јануар, стављало жито.

¹⁷ Павле Аполонович Ровински, *Етнографија Црне Горе*, Том II, Подгорица 1998, стр. 174.

¹⁸ Мирко Барјактаровић, *Ровца*, Титоград 1984, стр. 86.

¹⁹ Павле Аполонович Ровински, *Етнографија Црне Горе*, Том II, Подгорица 1998, стр. 156.

У закључку, Павле Аполонович Ровински дао је детаљан преглед свитеља који се славе у Црној Гори и која братства, племена и породице славе којег свеца. Од оних који су највише заступљени као крсно име до оних који су најмање слављени.²⁰

Највише се славе у Црној Гори: Св. Арханђел Михаило, Св. Никола, Св. Параскева, Св. Ђорђе, Св. Јован Крститељ, Св. Лука, Димитрије Солунски, Св. Илија, Архиђакон Стефан, Св. Кузман и Дамјан, Св. Сава Архијепископ Српски, Сергеј и Вахх. Мање се славе: Апостол Петар и Павле, Рођење Богородице, Св. Василије Велики, Св. Олимпа, Св. Тројица, Св. Ђекла, Св. Кирил Словенски, Марков дан, Св. Агатона, Св. Трифун, Св. Алимпија, Лазарева субота, Св. Тома, Св. Кирика и Улме, Вознесење пресвете Богородице.

Слава или крсно име код Срба одиграла је крупну улогу у очувању хришћанства и националног индентитета, током пет вјекова ропства под Отоманском влашћу. У Црној Гори, за цркву се гинуло, у крст часни вјеровало као у слободу. Иако се примјећивала отуђеност од цркве и недостатак дубоког по кодексу поштовања, што је проистицало из тешког живота. Била је очигледна тежња да се свему што је свето да народни карактер и да се духовно поистовјети са свјетовним. Куће у Црној Гори ничим нијесу по својој унутрашњости наговјештавале да су укућани хришћани. Сем ако је неко имао могућности да набави икону свеца чије крсно име је славио. Дуго се у Црној Гори, до у средњи вијек, задржало паганство, на шта указује и манастир Морача. Циклус старозавјетног Пророка Илије у ђаконикону цркве Успења Богородице је спона између Старог и Новог завјета – јудеизма и хришћанства, али и спона између паганства и хришћанства, јер старозавјетни пророк Илија замијенио је паганског бога Перуна, бога грома и муње. Пророк Илија се вазнио у небо у ватреним кочијама. Његов култ је у Црној Гори као Илије громовника широко био распрострањен.

У Црној Гори, божјим страхом је изражавана вјера у цркву, вјера у благослов и вјера у проклетство. Вјера у благослов и проклетство задржала се и до сада. Нуждом се у црквено-религиозном животу Црногораца може објаснити много тога. На народ је велики утицај вршила католичка црква и исламска вјероисповијест. Али Русија је одиграла крупну улогу и допринијела јачању православља и вјере у борби против Турака. Од пада Константинопоља под турску власт, православље је на простору Црне Горе угрожавано и са Истока и са Запада.

²⁰ Павле Аполонович Ровински, *Етнографија Црне Горе*, Том II, Подгорица 1998, стр. 162.

Draginja KUJOVIĆ

HOME PATRON SAINT'S DAY IN THE WORK OF
PAVLE APOLONOVIC ROVINSKI

Summary

In the chapter XVI of Montenegro Ethnography, Volume II, Pavle Apolonovich Rovinski²¹ described tradition and ceremonial life in Montenegro. At the Montenegrins besides their every day difficult life, exists the another mode of life conforming to the harmony to the same principles, and to the once settled order, from which is no retreat and not allowed any exceptions for years. This order settled one time becomes the habit according to it, as the affirmative symbol the people have to be directed through all the spheres of life such as: family, society and religion.

The integral parts of the religious rituals are: „Given Name” or „Slava” (Serbian Orthodox family feast – for its chosen Patron Saint). The Serbian people are of the opinion that Given Name or Slava are the distinctive features of their proper nation, because this habit does not exist among the other Slavic peoples. The expression subjects of Slava are: Slava candle, Slava cake, incense and Slava wheat.²² The Slava ritual in Montenegro is practiced at church as at home. The candle, wine and Slava wheat used to be brought into the church, in order to remember the deceased. The home ritual used to begin as the priest and the host turned round the Slava cake in their hands. The priest used to bless, to break it and finally pouring the cake with the wine. Slava had got its own name besides Given Name according to the ritual which begins at home by turning round the cake followed by the words „in the name of Slava and Honor”. The older denominations were Saint and Given Name. The Given Name originates from the Christian name obtained at the time of baptism belonging to the first family ancestor, who accepted Christianity, namely according to his given name. The name „Saint” was given according to the Saint whose name that first Christian ancestor took over, and to whose name usually the first family large church and mausoleum were dedicated to.

²¹ Pavle Apolonović Rovinski, *Etnografija Crne Gore*, Tom II, Podgorica 1998, (Pavle Apolonovich Rovinski, *Ethnography of Montenegro*, Volume II, Podgorica 1998.)

²² Radoslav Grujić, *Azbučnik Srpske pravoslavne Crkve*, Beograd 1993, str. 235. (Radoslav Grujich, *Alphabet Book of the Serbian Orthodox Church*, p. 235. Belgrade 1993).

